

Adölesanların Kontraseptif Yöntem Bilgisi ve Yöntem Kullanımları: Sistemik İnceleme

Emine ŞEN*

Oya ÜNDER-KAVLAK**

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Anabilim Dalı, İzmir
e-mail: emine.sen@ege.edu.tr

** Yard. Doç. Dr., Ege Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Anabilim Dalı, İzmir

Özet

Amaç: Adölesanların kontraseptif yöntem kullanımı ve yöntem bilgisini incelemeye yönelik yapılan çalışmaları analiz etmektir.

Yöntem: Literatür incelemesi ile Pubmed veritabanında “adolescent contraception” anahtar kelimeleri kullanılarak ulaşılan makaleler bazı kriterler ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada sadece son on yılda yayınlanmış (1998-2007), örneklemi 13-18 yaş arası adölesanlar olan, full texti bulunan makaleler irdelenmiş ve 378 makale elde edilmiştir. Bu makalelerin içerisinde adölesanların kontraseptif yöntem bilgisi ve yöntem kullanma durumları ile ilgili olan dokuz makale seçilmiştir. Scirus veritabanında ise “adolescent and contraceptive methods” anahtar kelimeleri kullanılarak son on yılda yayınlanmış (1998-2007), BioMed Central dergi kaynağında yer alan, web kaynağı olarak Digital Archives’de bulunan, PDF formatındaki makaleler şeklinde sınırlandırma yapılmış ve toplam 259 makaleye ulaşılmıştır. Bu makaleler arasından 4 çalışma bulunmuştur. Çalışmanın evrenini 13 çalışma oluşturmuştur.

Bulgular: Adölesanların yöntem bilgisini inceleyen çalışmalarda; en yüksek oranda, erkek kondomunu bilenlerin oranı %63.8-84.3, hapı bilenlerin oranı %51.8-67.8 olduğu, genel olarak cinsel yönden aktif adölesanlar arasında kondom kullananların oranının %11.3-78, oral kontraseptif kullananların oranının %5-52.6 olduğu saptanmıştır. Çalışmalarda, genel adölesan popülasyonunda cinsel ilişki esnasında yöntem kullanmama oranlarının %5-19.5 arasında değiştiği belirlenmiştir.

Sonuç: Çalışmada adölesanlar tarafından en çok bilinen ve kullanılan kontraseptif yöntemin kondom olmasına karşın adölesanların cinsel ilişki esnasında etkin kontraseptif yöntemleri yeterince kullanmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: Adölesan, kontraseptif yöntemler, kontraseptif yöntem kullanımı

Contraceptive Method Knowledge and Method use of Adolescents: Systematic Review

Abstract

Objective: *The studies that are made to examine contraceptive methods use and methods knowledge of adolescents have analyzed.*

Methods: *Articles that are reached using “adolescent contraception” key word in Pubmed database with literatures review had been limited with some criteria. The articles that had been published in the last ten years (1998-2007), the sample are adolescents between 13-18 years, are found full text had been examined and 378 articles had been obtained. Nine article related to contraceptive method knowledge and method use of adolescents had been choosen within this article. Articles that are reached using “adolescent and contraceptive methods” key words in Scirus database had been limited with some criteria. The articles that had been published in the last ten years (1998-2997), are placed in BioMed Central journal source, are found in Digital Archives as web source, in the format of PDF had been examined and 259 articles had been obtained. Four articles had been chosen within this article. Thirteen studies formed the universe of work.*

Results: *It is determined that 63.8-84.3% proportion whose know male condom, 51.8-67.8% proportion whose know pill, generally 11.3-78% proportion condom use, 5-52.6% contraceptive pills use between sexually active adolescents, in the highest proportion, in the studies that examined method knowledge of adolescents. In the studies, it is determined that not use method proportions change between 5.0–19.5% during intercourse in general adolescent population.*

Conclusions: *It is deduced that adolescents don't use sufficiently contraceptive methods during intercourse although condom most known and used by adolescents contraceptive method*

Keywords: *Adolescent, contraceptive methods, contraceptive method using.*

Giriş

Adölesan dönemi geniş anlamıyla bireyin biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerle çocukluktan yetişkinliğe geçiş periyodudur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) adölesanlığın 10-19 yaşlar arasında olduğunu bildirmektedir (WHO 1994). Dünya nüfusunun altıda birini, Türkiye'nin ise, %20.8'ini adölesanlar oluşturmaktadır (DİE 2000).

Adölesan dönem, insanların cinselliği keşfettiği, genellikle cinsel olarak aktif hale geldikleri fakat tecrübe ve bilgilerinin yetersiz olduğu bir dönemdir. Kontraseptif yöntemler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar hakkındaki bilgileri yeterli olmayan gençler cinselliği özgürce yaşamaya başlarlar. Bu da onları istenmeyen gebelikler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Ergenlikteki cinsel aktiviteler ve davranışlar, fiziksel ve psikososyal gelişme yanında bireyin yaşadığı toplum tarafından da etkilenmektedir. Endüstri toplumlarında ergenlikte evlilik öncesi cinsel ilişkiler fazla olmakta ve sonuçta gebelikler ve okulda başarısızlık gibi sosyal problemlerle sık karşılaşmaktadır. Cinsel ilişkide bulunan genç kadınların pek azı gebe kalmayı istemekte, ancak gebelikten korunmak için herhangi bir girişimde bulunmamaktadırlar. Bu şekilde korunmaksızın artan cinsel aktivite yasal olmayan gebelik oranını arttırmakta ve genç kadınlarda istemli küretaj sayısı giderek yükselmektedir (Widman ve diğ. 2006)

Ülkemizde olduğu gibi evlilik öncesi cinsel deneyim, gelişmekte olan çoğu ülkede kabul edilmemektedir. Ülkemizde 15-19 yaş arasındaki kadınların %8'inin doğurganlık davranışına başladığı, 15-19 yaş arası evli adölesanların ise %98.4'ünün herhangi bir aile planlaması yöntemini bildiği bildirilmektedir. Evli kadınlar arasında aile planlaması yöntemi kullanım yüzdesi %65.0 oranında 15-19 yaş grubunda görülmektedir (TNSA 2003).

Evlilik öncesi cinsel ilişkinin yaygın olduğu ve genel olarak, dünyada her bölgede artma eğili-

minde olduğu bilinmektedir. Genç insanlar ergenliğe daha erken yaşlarda ulaşmakta ve daha geç yaşlarda evlenmektedirler. Bunun sonucu olarak evlenme öncesinde gençler uzun süre cinsel davranışlarını her yerde, farklı bireylerle, farklı koşullarda ve şekilde yaşamaktadır. Gençlerin cinsel deneyimleri bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Araştırmalar Asya'da kızların 18 yaşına geldiğinde %11'inin, Latin Amerika'da 16 yaşına geldiklerinde %12-44'ünün ve Sahra-altı Afrika'da 19 yaşına geldiklerinde %45-52'sinin cinsel ilişkiye girdiklerini göstermektedir. Fransa'da genç kadınların %67'si, İngiltere'de %79'u ve ABD'de %71'i cinsel ilişkiye girmiş olduklarını bildirmektedir. Genç erkekler için durum daha da yaygındır. Araştırmalarda Asya'da erkeklerin 18 yaşına geldiğinde %24-75'inin, Latin Amerika'da 16 yaşına geldiklerinde %44-66'sının ve Sahra-altı Afrika'da 17 yaşına geldiklerinde %45-73'ünün cinsel ilişkiye girdikleri belirlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde 20 yaşına gelmiş genç erkeklerin büyük çoğunluğunun cinsel ilişkide buldukları saptanmıştır (CETAD 2006).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gençler arasında yöntem kullanma oranı düşüktür. Nijerya, Ruanda ve Senegal'de cinsel yönden aktif genç kadınların %2'si, Kamerun'da %23'ü, Endonezya'da %34'ü, Latin Amerika ve Karayipler'de %11'den azı gebeliği önleyici yöntem kullanmaktadır. Oysa gelişmiş ülkelerde örneğin Fransa'da %88, İngiltere'de %92 ve ABD'de %75 gibi sıklıkla, genç kadınların çoğu hormonal yöntemler veya kondom kullanımını tercih etmektedir (CETAD 2006). Ülkemizde ise Akın ve Özvarış (2004) Hacettepe (n=1775) ve Dicle (n=1838) Üniversiteleri birinci sınıf öğrencileri ile adölesanların cinsel ve üreme sağlığını inceledikleri projelerinde; Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %6.5'inin, Dicle Üniversitesi öğrencilerinin %9'unun cinsel deneyimlerinin olduğu, Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin %4.5'inin, Dicle Üniversitesi öğrencilerinin %6.1'inin gebelik deneyimi yaşadığı saptanmıştır. Aynı çalışmada Ha-

cettepe Üniversitesi öğrencileri arasında kızların %83.6'sının oral kontraaseptif, erkeklerin %85.9'unun kondom; Dicle Üniversitesi'nde kızların %55.1'inin oral kontraseptif, erkeklerin %47.1'inin kondomu diğer yöntemlerden daha fazla oranda bildikleri belirlenmiştir. Kullanılan doğum kontrol yöntemleri incelendiğinde Hacettepe Üniversitesi'nde en yüksek oranda kızların %7.1'i, erkeklerin %33.4'ü; Dicle Üniversitesi'nde kızların %3.2'si, erkeklerin %14.9'unun kondom kullandıkları saptanmıştır.

Adölesanların cinsel ve üreme sağlığı ile ilgili çalışmalar, 1994 yılında Kahire'de gerçekleştirilen Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı'ndan beri uluslararası gündemde önemli bir yere sahiptir. Konferansın Eylem Programında; üreme sağlığı programlarının kadınların ve adölesanların ihtiyaçlarını da kapsayacak şekilde yeniden düzenlenerek üreme sağlığı bilgisi, danışmanlık ve üreme sağlığı hizmetlerini adölesanlar için de ulaşılabilir kılacak yenilikçi programlara ihtiyaç olduğu belirtilmiş ve adölesanların üreme sağlığı konusundaki çalışmaların önemi vurgulanmıştır. Bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre tasarlanmış, bu nedenle etkinliği bilinen üreme sağlığı programları ile gençlere bilgi, destek ve hizmet sağlayarak gençlerin cinsel sağlıkları ile ilgili sorumlu tercihler yapmasını sağlama pek çok ülkede sağlık politikaları içinde önemli bir yer tutmaktadır (CETAD 2006). Adölesanlar arasında istenmeyen gebeliklerin olduğu ve tüm dünyada bu soruna yönelik çözüm politikalarının geliştirilmeye çalışıldığı bilinmektedir (American Academy of Pediatrics 2007, Chenet 1996).

Birçok ülkede yapılan çalışmalarda kadınların ilk modern kontraseptif yöntemle, cinsel aktiviteye başladıktan bir yıl sonra gecikmiş olarak başladıkları bulunmuştur. Adölesan gebeliklerin %75 gibi büyük bir kısmı istenmeyen gebeliklerdir (CETAD 2006).

Toplumsal gelişmenin ön koşulu olan sağlıklı topluma, gelecek nesillerin sağlıklı olması ile ulaşılabilir. Sağlıklı bir toplum ve sağlıklı bir gele-

cek; kendi sağlığının değerini bilen, koruyan ve sunulan sağlık hizmetini iyi kullanan annelerin yetiştirdikleri çocuklar ile olasıdır. Bu nedenle özellikle hemşirelerin adölesan cinselliğine karşı duyarlı olması ve aile planlaması danışmanlığı programlarının yaygınlaştırılmasında aktif olarak yer alması gerekmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde gençler ilk cinsel ilişkilerini kontrasepsiyon ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konularında bilgileri olmadan yaşamaktadırlar. Yalnız bu yaş grubunun değil tüm toplumun sağlığı açısından kontrasepsiyon, ilk deneyim, cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi temel konularda eğitim ve danışmanlık verilmesi çok önemlidir. Bu nedenle özellikle hemşireler eğitici rolleri nedeniyle adölesanların cinsel sağlık/üreme sağlığı hizmetlerinden yeterince yararlanabilmelerinde anahtar kişi konumundadırlar. Daha önce dünyada yapılan çalışmalar, bu eğitimlerin, adölesanların cinsellik konusunda bilgilerini artırdığını ve riskleri en aza indirdiğini göstermiştir (Ancheta ve diğ. 2005). Bu nedenle adölesanların kontraseptif yöntemler konusunda bilgi düzeylerinin ve cinsel ilişkilerinde hangi yöntemleri kullandıklarının belirlenmesi eğitimin kapsamı konusunda yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, adölesanların kontraseptif yöntem kullanımı ve yöntem bilgisini incelemeye yönelik yapılan çalışmaları analiz etmektir.

Yöntem

Literatür incelemesi ile PubMed veritabanında “adolescent contraception” anahtar kelimesi girilerek 5839 makale ve Scirus veritabanında, “adolescent and contraceptive methods” anahtar kelimeleri kullanılarak 27.035 makaleye ulaşılmıştır. Pubmed veritabanında makalelerde bazı kriterler kullanılarak sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmada sadece son on yılda yayımlanmış (1998-2007), örnekleme 13-18 yaş arası adölesanlar olan, full texti bulunan makaleler irdelenmiş ve 378 makale elde edilmiştir. Bu makalelerin içerisinde adölesanların yöntem bilgisi ve yöntem kullanma du-

rumları ile ilgili olan dokuz makale seçilmiştir. Scirus veritabanında ise son on yılda yayımlanmış (1998-2007), BioMed Central dergi kaynağında yer alan, web kaynağı olarak Digital Archives’de bulunan, PDF formatındaki makaleler şeklinde sınırlandırma yapılarak toplam 259 makaleye ulaşılmıştır. Bu makaleler arasından adölesanların yöntem bilgisi ve yöntem kullanma durumları ile ilgili olan 4 çalışma bulunmuştur. Çalışmanın evrenini bu kriterlere uyan 13 çalışma oluşturmuştur. Bu çalışmada evrenin tümü kapsanmıştır.

Bulgular

Adölesanların yöntem bilgisini inceleyen çalışmalarda; erkek kondomu bilenlerin oranı %63.8-84.3, hapı bilenlerin oranı %51.8-67.8, enjeksiyonu bilenlerin oranı %18.0-59.5, köpüğü bilenlerin oranı %2.2-51.2, RİA’yı bilenlerin oranı %6.4-47.9, diyaframı bilenlerin oranı %7.0-42.4, geri çekme yöntemini bilenlerin oranı %7.5-53.9 arasında değişmektedir. Adölesanların %52.1’inin kadın kondomu, %48.8’inin kadın sterilizasyonu, %41.9’unun erkek sterilizasyonu hakkında bilgisinin olduğu, %5.3’ünün ise yöntemler hakkında bilgisinin olmadığı saptanmıştır (Martins ve diğ. 2006, Sunmola ve diğ. 2002) (Tablo 1).

Erkek ve kız adölesanların kontraseptif yöntem kullanma durumlarının ayrı olarak değerlendirildiği çalışmalarda; erkeklerin cinsel ilişkilerinde kondom kullanma oranı %43.7-90.1, hormonal yöntem (hap, implant, enjeksiyon, kontraseptif halka) kullanma oranı %2.6-33.6, diğer yöntemleri (RİA, vajinal sünger, köpük, jel, krem, süpozituar, diyafram, ritm) kullanma oranları %1.73-2.0 arasında değişmektedir. Kondom ve hormonal kontraseptifleri bir arada kullanma oranı %10.1, geri çekme yöntemini kullanma oranı ise %5.6 olarak saptanmıştır (de Almedia ve diğ. 2003, Manlove ve diğ. 2003, Ott ve diğ. 2002). Kız adölesanların cinsel ilişkilerinde kondom kullanma oranı %38.5-73.5, hormonal yöntem kullanma oranı (hap, implant, enjeksiyon,

kontraseptif halka) %14.9-23.0, diğer yöntemleri kullanma oranları (RİA, vajinal sünger, köpük, jel, krem, süpozituar, diyafram, ritm) %1.8-3.73 arasında değişmektedir. Kondom ve hormonal kontraseptifleri bir arada kullanma oranı %13.9, geri çekme yöntemini kullanma oranı %6.5 olarak saptanmıştır (de Almedia ve diğ. 2003, Manlove ve diğ. 2003, Ott ve diğ. 2002) (Tablo 1).

İncelenen çalışmalarda genel olarak cinsel yönden aktif adölesanlar arasında kondom kullananların oranı %11.3-78 oral kontraseptif kullananların oranı %5-52.6, enjeksiyon kullananların oranı %4-18.3, geri çekme kullananların oranı %2-13.5 arasında değişmektedir. Adölesanların %5.2'sinin ertesi gün hapı, %2'sinin kadın kondomu, %1.9'unun diyafram, %2-1.9'unun spermid köpük, krem ve %1-%0.5'inin implant kullandıkları belirlenmiştir (Haignere ve diğ. 2000, Kibret 2003, Langille ve diğ. 2002, Lindsay ve diğ. 1999, MacPhail ve diğ. 2007, Manlove ve diğ. 2003, Pauku ve diğ. 2003) (Tablo 1).

Çalışmalarda, cinsel ilişki esnasında yöntem kullanmama oranları incelendiğinde; erkek adölesanlarda %20.8-26.6, kız adölesanlarda %21.6-27.4 ve genel adölesan popülasyonunda ise %5.0-19.5 arasında değiştiği belirlenmiştir (Belzer ve diğ. 2001, Haignere ve diğ. 2000, Kibret 2003, Langille ve diğ. 2002, Lindsay ve diğ. 1999, MacPhail ve diğ. 2007, Pauku ve diğ. 2003) (Tablo 1).

Tartışma

Bu çalışmada, adölesanların kontraseptif yöntem bilgisi ve yöntem kullanımını incelemeye yönelik yapılan çalışmalar irdelenmiştir.

Çalışmada adölesanların yöntemleri bilme durumları incelendiğinde; sırasıyla en çok bildikleri yöntemlerin erkek kondomu (%63.8-84.3), hap (%51.8-67.8), enjeksiyon (%18.0-59.5), geri çekme (%7.5-53.9), köpük (%2.2-51.2), RİA (%6.4-47.9), diyafram (%7.0-42.4) olduğu belirlenmiştir. Adölesanların %52.1'inin kadın kondomu,

%48.8'inin kadın sterilizasyonu, %41.9'unun erkek sterilizasyonu hakkında bilgisinin olduğu, %5.3'ünün ise yöntemler hakkında bilgisinin olmadığı saptanmıştır. Ayrıca eğitim düzeyi, sosyo ekonomik koşullar, cinsel yönden aktif olma, cinsel ilişkiye başlama yaşı, cinsiyet rolü ve etnik köken değişkenlerinin adölesanların kontraseptif yöntem bilgisini etkilediği saptanmıştır (Martins ve diğ. 2006, Sunmola ve diğ. 2002). Adölesanların kontraseptif yöntem bilgisini inceleyen çalışmalarda; adölesanların en yüksek oranlarda kondomu ve ardından da oral kontraseptifleri bildikleri, diğer yöntemleri bilme oranlarının ise geniş yelpazede değiştiği görülmektedir. Akın ve Özvarış'ın (2004) Hacettepe ve Dicle Üniversiteleri birinci sınıf öğrencilerinde yaptıkları geniş kapsamlı çalışmada, Hacettepe Üniversitesi'nde kız öğrencilerin en çok bildiği gebeliği önleyici yöntemler arasında birinci sırada %83.6 ile hap, erkek öğrenciler arasında ise ilk sırada kondom (%85.9) gelmektedir. Dicle Üniversitesi'nde kız öğrencilerin en çok bildikleri gebeliği önleyici yöntemler arasında birinci sırada hap (%55.1), erkek öğrenciler arasında ise ilk sırada kondom (%47.1) gelmektedir. İlgün ve arkadaşlarının (2005) çalışmasında öğrencilerin isimlerini bildikleri aile planlaması yöntemleri sorgulandığında, kızlarda %95.4 ve erkeklerde %96.1 ile en çok doğum kontrol hapı ve kızlarda %73.1 ve erkeklerde %79.4 ile kondom yanıtı alınmıştır. Özellikle medyada korunmasız cinsel ilişkiyi önlemek için kondoma ilişkin reklamların yer alması ve bu iki yöntemin toplum tarafından daha çok bilinmesi adölesanlar arasında da daha yüksek oranlarda bilinmesinde etkili olabilir. Ayrıca ülkemizde yapılan çalışmalarda üniversite gençliğinin kontraseptif yöntem bilgilerinin yetersiz olduğu, yurtdışında yapılan çalışmalarda yöntem bilgisi oranlarının ülkemizden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bulgularda yer alan çalışmalara bakıldığında erkek adölesanların en çok kullandıkları iki yöntemin kondom (%43.7-90.1) ve hormonal yöntem

Yazar	Tarih	Amaç	Araştırmanın Yeri ve Örneklem	Araştırmanın Yöntemi	Bulgular	Sonuç
Lindsay, Smith, Rosenthal	(1999)	Bu araştırma, Avustralya'da gençler arasında kontraseptif yöntem tercihlerini belirlemek amacıyla yapılmıştır.	Avustralya'da, 10. ve 12. sınıfa giden 3550 öğrenciden cinsel olarak aktif olan, 15-17 yaşları arasındaki 961 öğrenci örnekleme oluşturmuştur.	Örnekleme seçiminde iki aşamalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. İlk aşamada; hedef popülasyon büyüklüğü ile orantılı olarak okullar randomize olarak seçilmiştir ve 118 okul araştırma kapsamına alınmıştır. İkinci aşamada; katılan her okuldan her seviyede bir sınıf seçilmiştir. Cinsel olarak aktif olan 961 öğrenciye mevcut kontraseptif kullanımını içeren bir anket uygulanmıştır.	Öğrencilerin kontraseptif kullanımı incelendiğinde; %78'inin kondom, %44.7'sinin hap, %13.5'inin geri çekme, %5.2'sinin eretesi günü hapi, %1.9'unun diyafram ve %5.2'sinin hiç yöntem kullanmadıkları saptanmıştır.	Sonuç olarak; kondom ve diğer etkili kontraseptif yöntemleri kullanan adölesan oranının çeşitli Avrupa ülkeleri ve Amerika'dan yüksek olduğu, cinsel sağlık merkezlerinden danışmanlık alan adölesanların hapları kullanmaya daha fazla eğilimli oldukları belirlenmiştir.
Haignere ve Diğ.	(2000)	Yüksek risk altındaki erkek ve kız adölesanların erkek kondomuyla karşılaştırdığında kadın kondomuna ilişkin tutumlarını araştırmaktır.	Büyük bir kuzeydoğu şehrindeki evsizler yurdunda kalan 13-18 yaşları arasında, cinsel olarak aktif olan 103 adölesan örnekleme oluşturmuştur.	Çalışmanın başladığı ilk iki gün pre-test uygulanmıştır. Pre-testten sonra 1-4 gün boyunca kadın kondomu hakkında küçük gruplar şeklinde eğitim verilmiş, 7-21. günler arasında da post-test uygulanmıştır.	Adölesanların %63'ünün erkek kondomu, %14'ünün oral kontraseptif, %12'sinin geri çekme, %2'sinin kadın kondomu kullandıkları ve %6'sının hiçbir yöntem kullanmadığı saptanmıştır.	Bu çalışma; adölesanların kadın kondomuna ilişkin tutumlarını anlamada bir çerçeve oluşturmuş ve gelecekte erkeklerin kadın kondomu kullanmasını daha fazla oranda tercih edeceklerini göstermiştir.
Belzer ve Diğ.	(2001)	HIV ile enfekte ya da HIV ile enfekte olmayan ancak risk altında olan kız adölesanlarda kontraseptif kullanımı tanımlamak ve etkili yöntemlerin kullanımı ile ilişkisini belirlemektir.	Cinsel olarak aktif, gebe kalmak istemeyen, 13-18 yaşları arasında HIV ile enfekte ya da risk altında olan 216 kız adölesan çalışma kapsamına alınmıştır.	Gözlemsel, kohort çalışmasıdır. Veriler dört kaynak kullanılarak elde edilmiştir: cinsel aktivite ile ilgili verileri toplamak için bilgisayar destekli kendi kendine görüşme tekniği (ACASI), yüz yüze görüşme, laboratuvar analizleri ve çizege izlemi. Kontraseptif yöntemle ilgili görüşme soruları ziyaret öncesi 3	Adölesanların %50'sinin kondom, %20'sinin depo-medroxyprogesterone acetate (DMPA), %11'inin depo-medroxyprogesterone acetate (DMPA) ve kondom, %7'sinin oral kontraseptif, %5'inin hiçbir yöntem kullanmadığı, %4'ünün oral	Sonuç olarak; HIV ile enfekte ve HIV aşısından risk altında olan kız adölesanların etkili kontraseptif yöntemleri yüksek oranlarda tercih ettikleri saptanmıştır.

Langille ve Diğ.	(2002)	Kırsalda yaşayan adölesanlar tarafından kullanılan kontraseptif yöntemleri ve etkili kontrasepsiyon kullanılmayla ilişkili demografik faktörleri incelemektedir.	İskoçyanın kırsal bölgesinde, üç okulda eğitim gören 15-19 yaş arası 922 kız öğrenciden önceki yıl cinsel ilişkisi olan 424 kişi analize alınmıştır.	aylık sürede toplanmıştır. Her bir adölesan için gebelik durumu, cinsel aktivite ve kontraseptif yöntem hakkında veri toplamak için üç ziyaret düzenlenmiştir.	Öğrenciler cinsel sağlık ve demografik faktörleri de içeren sağlık davranışları hakkındaki anketi doldurmuşlardır.	kontraseptif ve kondom, %2'sinin çeşitli yöntemler (vajinal sünger, spermisid, diyafram, kadın kondomu, geri çekme), %1'inin levanorgestrel implant ya da tubal ligasyon kullandıkları belirtilmiştir.	Son cinsel ilişkide kontraseptif yöntem kullananların % 52.6'sı oral kontraseptif, %49.5'i kondom, %7.5'i geri çekme, %4.5'i enjeksiyon, %1.9'u spermisid köpük, krem kullandığı, %11.8'inin ise yöntem kullanmadığı saptanmıştır. Amenin eğitimi ve işi, aile yapısı, ilk cinsel ilişki yaşı ve dinin kontrasepsiyon kullanımı ile ilişkili olmadığı saptanmıştır.	Çalışmada adölesanların son cinsel ilişkide kontraseptif kullanımının yetersiz olduğu ve etkili kontraseptif kullanımının sosyo-demografik faktörlerle ilişkili olmadığı sonucuna varılmıştır.
Ott ve Diğ.	(2002)	Adölesanların kondom ve hormonal kontraseptif kullanımı arasında ters bir ilişki olup olmadığı ve gelişigüzel cinsel ilişkilerde kondom ve hormonal yöntem kullanımı arasındaki	San Francisco'da belediyeye ait bir CYBH kliniği ve büyük bir sağlık bakım organizasyonunda yer alan adölesan kliniğinde yürütülmüştür. Şubat 1997-Ağustos 1998	Hekim tarafından muayene edilmeden önce araştırma asistanı tarafından özel bir odada adölesan ile kontraseptif kullanımı hakkında bilginisi, seksüel davranışlar, demografik özellikler ve irtibat telefonu hakkında 15 dakika görüşme yapılmıştır. Sonraki	Hekim tarafından muayene edilmeden önce araştırma asistanı tarafından özel bir odada adölesan ile kontraseptif kullanımı hakkında bilginisi, seksüel davranışlar, demografik özellikler ve irtibat telefonu hakkında 15 dakika görüşme yapılmıştır. Sonraki	Ana partneri ile cinsel ilişkisinde kızların %38.5'inin, erkeklerin %49.5'inin sadece kondom, kızların %23'ünün, erkeklerin %13.8'inin sadece hormonal kontraseptif, kızların %13.9'unun ve erkeklerin	Sonuç olarak adölesanların kondom ve hormonal kontraseptif kullanımını arasında ters bir ilişki olduğu, adölesanların ana partnerleri ile ilişkide kondoma oranla hormonal kontrasep-	

de Almeida ve Diğ.	(2003)	Erkek ve kız adölesan öğrenciler arasında kontraseptif yöntem kullanımı ile ilişkili faktörleri araştırmaktır.	Brezilya'da, 12 Bahia Devleti halk okuluna giden 11-19 yaşları arasındaki 1664 öğrenci örneklemini oluşturmuştur.	Kesitsel bir çalışmadır. Öğrencilerden genel bilgi, cinsellik, gebelik, kontrasepsiyon, CYBH/AIDS hakkında bilgileri, gebelik ve CYBH/AIDS hakkındaki tutumları ve ilişkiye başlama gibi konularla ilgili soruları içeren bir anketi 50 dakika süresinde doldurmaları istenmiştir.	İlk cinsel ilişkide erkeklerin %90.1'inin, kızların %73.5'inin kondom; erkeklerin %5.6'sının, kızların %6.5'inin geri çekme; erkeklerin %2.6'sının, kızların %14.9'unun hap; erkeklerin %1.73'ünün ve kızların %3.73'ünün diğer yöntemleri kullandıkları belirlenmiştir.	Bu araştırmanın sonucunda, kontraseptif yöntem olarak erkeklerin daha çok kondomu tercih ettikleri, kızların ise oral kontraseptif veya diğer yöntemleri tercih ettikleri belirlenmiştir Erkeklerde düzenli kontraseptif yöntem kullanımı ile ilk cinsel ilişkiyi geciktirme, partner ile etkileşim, kontraseptif yöntemi aileden sağlama, sağlık hizmetlerinden yararlanma arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır; kızlarda kontraseptif yöntem kullanımı ile yakın zamanda cinsel ilişkiye başlama, cinsellik, kontrasepsiyon ve CYBH konusunda badan bilgi alma arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır
Kibret	(2003)	Etyopya, Bahir Dar'daki yüksek okul öğrencilerinin üreme sağlığı, bilgi, tutum ve uygulamalarını araştırmaktır.	Ethiopiadaki iki okulda, 9., 10. ve 11. sınıf öğrencileri arasından (14-20 yaşları arasındaki) 92 erkek ve 108 kız öğrenci olmak üzere 200 öğrenci örneklemini oluşturmuştur.	Her bir sınıftan yaş temel alınarak rastgele ve eşit sayıda öğrenci seçilmiştir. Öğrencilere açık ve kapalı sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Kırk beş öğrenci ile altı odak grup tartışmaları yürütülmüştür.	Öğrencilerin %15.9'u hap, %11.3'ü kondom, %11.3'ü ritim ya da geri çekme yöntemlerini kullandıklarını ifade etmiştir.	Sonuç olarak, Kız ve erkek adölesanlar tarafından en çok bilinen yöntemlerin hap ve kondom olduğu, aile planlaması hizmetlerinin adölesanların gereksinimlerini karşılayamaması nede-

Manlove, Ryan, Franzetta	(2003)	Adölesanların son dönemlerdeki cinsel ilişkilerinde kontraseptif kullanımı ve tutarlılıklarını incelemektedir.	Veriler, Amerika'da 1995, 1996 ve 2002 yıllarında okul tabanlı olarak yapılan Ulusal Longitudinal Adölesan Sağlığı Çalışmasından elde edilmiştir. İki-öncelikli cinsel partneri olan 7-12. sınıflarda olan 1468 adölesan örneklemini oluşturmuştur.	Adölesanlar ve aileleri ile ev görüşmeleri yapılmış, sağlık davranışları, partner ilişkisi ve aile-çocuk ilişkisi hakkında detaylı sorulara içeren geniş bir anket yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanmıştır.	Son cinsel ilişkide kontraseptif metot kullanılan kızların %58.4'ü ile erkeklerin %43.7'sinin kondom; kızların %33.6'sı ile erkeklerin %18.3'ünün hormonal yöntem (hap, implant, enjeksiyon, kontraseptif halka); kızların 1.8'i ile erkeklerin 2.0'sinin diğer yöntemleri (RIA, vajinal sünger, köpük, jel, krem, süpozituar, diyaffram, ritim, geri çekme) kullandıkları ve kızların %21.6'sı ile erkeklerin %20.8'inin yöntem kullanmadıkları saptanmıştır.	niyle kontraseptif kullanımının düşük oranda olduğu belirlenmiştir. Ayrıca adölesanların kontraseptif kullanımına izin verici bir halk politikasının geliştirilmesi ve kontraseptif yöntemler, CYBH'nin önlenmesi ve cinsel aktivite yaşının ertelenmesi konusunda toplum sağlığı eğitimlerinin artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.
					Bu çalışmada, kızların hormonal yöntemleri kullandıkları ve erkeklerden daha fazla terah cih ettikleri, partnerler arasındaki iletişimin kontraseptif kullanımı ve tutarlılığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur.	

Paukku ve Diğ (2003)	Adölesanların kontraseptif kullanımı ve gebelik öyküsü arasındaki ilişkiyi incelemektedir.	San Francisco'daki California Üniversitesinin Aile Planlaması Kliniğine ilk kez başvuran, birden fazla cinsel ilişkisi olan, 20 yaşın altındaki 920 kız adölesan ile görüşülmüştür.	Yaş, etnik köken, doğum yeri gibi bilgiler klinik kayıtlardan, ilk cinsel ilişki yaşı, son altı ay içindeki cinsel partner sayısı, kendiliğinden ve istenilen yereye düşme sayısı karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Adölesanların kliniğe başvurdıklarında gebe olup olmadıklarını saptamak için gebelik testi, son menstrüel periyot hakkında bilgi ve klinik notlar kullanılmıştır.	Adölesanların %71'inin kondom, %5'inin oral kontraseptif, %4'ünün enjeksiyon, %0.5'inin implant kullandıkları ve %19.5'inin ise yöntem kullanmadığı belirlenmiştir.	Sonuç olarak; adölesanlar arasında gebelik yaşanması hormonal kontraseptif kullanımını arttırsada, genel olarak adölesanlar arasında etkisiz yöntemler kullanılmakta ve bu yöntemlerin kullanılması tekerrarlayan gebelik riskini arttırmaktadır.
Oye-Adeniran ve Diğ (2005)	Nijerya'da genç kadınlar arasında kontraseptif prevelansını saptamaktadır.	Nijerya'daki dört lokal hükümet bölgesinde yaşayan 15-24 yaş grubundaki 832 kadın örnekleme alınmıştır.	Tanımlayıcı bir çalışma. Örnekleme seçimi çok aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamasında ülkedeki dört sağlık bölgesinin her birinden bir devlet randomize olarak seçilmiştir. Seçilen devletlerden iki lokal hükümet alanı randomize olarak seçilmiştir. Sistemik örnekleme yaklaşımıyla iki lokal hükümet alanından 20 sayım alanı seçilmiştir. Her bir sayım alanından seçilecek birey sayısı o alanların büyüklüğüne göre belirlenmiştir. Katılımcılara standart bir anket uygulanmıştır.	Kadınların %48.1'inin hap, %45.9'unun kondom, %36.3'ünün enjeksiyon ve %23.3'ünün RIA'yı bildikleri belirlenmiştir. Katılımcıların %37'si kondom, %31.5'i hap, %9.7'si enjeksiyon, %7.6'sı enjeksiyon, %5.4'ü geleneksel, %3.3'ü geri çekme ve %1.1'inin RIA kullandıkları saptanmıştır.	Çalışmada evli olmayan bayanların kontraseptif kullanım oranının daha yüksek olduğu, hem gebelik hem de CYBH'lara karşı kendilerini korumak için kondom başta olmak üzere etkili kontraseptif yöntemleri daha fazla oranda kullandıkları sonucuna varılmıştır.
Martins ve Diğ (2006)	Devlet okulu ve özel okula giden adölesanlar arasında kontraseptif yöntem bilgisini karşılaştırmak	Sao Paulo şehrinin metropolitan bölgesindeki devlet okulu ve özel okula giden (7-11. sınıf) öğrenciler	Kesitsel bir çalışmadır. Çalışma kapsamına 13 devlet ve beş özel okul alınmış, öğrencilerin %60'ı halk okullarından, %40'ı özel okullardan	Özel okul ve halk okullarına giden öğrencilerden erkek kondomu kullanmalarının oranı (%84.3-%74.2), hap	Bu çalışmada, devlet okulu giden öğrencilerden cinsel yönden daha aktif olmasına karşın, özel okula giden öğrenciler

		ve yeterli bilgi ile ilişkili faktörleri tanımlamaktır.	rencilerden rando-mize olarak seçilen 1594 öğrenci (12 ve 19 yaşları arasında) çalışmanın örnekle-minin oluşturmuştur.	alınmıştır. Bir modele temel-lendirilerek araştırmacılar ta-rafından oluşturulan anket bir ders saati süresinde öğ-rencilere doldurtulmuştur.	(%67.8-%60.7), kadın kondomu (%52.1-%42.2), ertesi gün hapi (%36.0-%19.2), diyafram (%18.4-%7.0), RİA (%18.0-%6.4), enjekte edilen kontraseptifler (%18.0-%20.6), geri çekme (%17.6-%7.5), takvim yöntemi (%16.5-%11.9), spermisid (%11.6-%2.2), yön-tem bilmeyenlerin oranı (%2.6-%5.3) olarak be-lirlenmiştir.	cilerin kontraseptif bil-gi düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlen-miştir. Çalışmada, ge-nel olarak devlet okulu ve özel okul öğrencile-rin, kontraseptif yön-tem bilgisinin düşük olduğu sonucuna varıl-mıştır.
MacPhail ve Diğ (2007)	Genç ve cinsel ola-rak aktif olan Güney Afrika'lı kadınların cinsel davranışlarını tanımlamaktır.	Güney Africa'nın dokuz vilayetinde yaşayan 15-24 yaş arasındaki son 12 ayda cinsel olarak aktif olan 3618 genç kız örnekleme alınmıştır.	Örnekleme belirlemek için 2001 nüfus sayımı kullanıla-rak üç aşamalı, orantısız, ta-bakalı araştırma tasarımı kul-lanılmıştır. Katılımcılara eği-tilmiş görüşmeciler tarafın-dan kapsamlı, yapılandırılmış bir anket (demografik özel-likler, cinsel öykü ve davra-nışlar, HIV ile ilgili norm ve tutumlar) uygulanmıştır.	Katılımcıların %66.6'sı'nın hormonal bir yön-tem, %26.5'inin sadece kondom ve %6.8'inin kondom ve hormonal yöntem kullandığı belirlenmiştir.	Çalışmanın bulguları hiç gebelik geçirmeyen genç kızların kondom kullanmayı tercih eder-ken, gebelik geçirenle-rin ise hormonal yön-temleri daha çok kul-landıklarını göstermek-tedir.	

olduğu (%2.6-33.6), geri çekme yöntemini kullananların oranının ise %5.6 olduğu; benzer şekilde kız adölesanların da en çok kondom (%38.5-73.5) ve hormonal yöntemleri (%14.9-23) kullandıkları, geri çekme yöntemini kullanma oranının ise %6.5 olduğu saptanmıştır (de Almedia ve diğ. 2003, Manlove ve diğ. 2003, Ott ve diğ. 2002). Yurtdışında yapılan çalışmalarda, adölesanların en çok kullandıkları yöntemlerin kondom ve hormonal yöntemler olduğu görülmektedir.

TNSA (2003) verilerine göre; Türkiye’de 15-19 yaş grubu evli kadınların %6.4’ünün kondom, %6.2’sinin RİA, %4’ünün hap, %1.8’inin takvim yöntemi, %0.3’ünün enjeksiyon ve %24.8’inin geri çekme yöntemini kullandıkları belirlenmiştir. Tüm etkili kontraseptif yöntemler adölesanlar için uygundur. Ancak kondom hem gebelikten hem de CYBH’dan koruyan tek metottur. Kondomun en önemli avantajı reçetesiz sağlanabilmesi ve kullanımı ile ilgili tıbbi bir kontrendikasyon olmamasıdır (CETAD 2006). Ayrıca kondom ve hapın eczane gibi sağlık kuruluşlarının dışında da temin edilebilir olması diğer yöntemlere oranla daha çok tercih edilmelerinde etkili olabilir.

Bu çalışmada, adölesanların cinsel ilişki esnasında yöntem kullanmama durumları incelenmiş; erkek adölesanlarda %20.8-26.6, kız adölesanlarda %21.6-27.4 ve genel adölesan popülasyonunda ise %5-19.5 arasında değiştiği belirlenmiştir. Araştırmalarda adölesanların yöntem kullanmalarında; yan etki korkusu, sağlık nedenleri, daha önce hiçbir kaynaktan kontrasepsiyon hakkında bilgi almama, kontrasepsiyonun gerekli olmadığı düşüncesi, cinsel eşin istememesi ve dini nedenlerin etkili olduğu düşünülmektedir (Alesna-Llanto & Raymundo 2005).

Sonuç

Çalışmada adölesanlar tarafından en çok bilinen ve kullanılan kontraseptif yöntemin kondom olmasına karşın adölesanların cinsel ilişki esnasında etkin kontraseptif yöntemleri yeterince kullanmadığı sonucuna varılmıştır. Adölesanlar ara-

sında en sık görülen üreme sağlığı sorunları olan CYBH’lar ve istenmeyen gebeliklerden korunmada etkili aile planlaması yöntemlerinin etkin kullanımı ve etkisi sınırlı yöntemlerin kullanılmasının azaltılması önemlidir. Sağlık eğitiminin önemli bir uygulayıcısı olan hemşireler, bireylerin sağlıkla ilgili davranış değişikliklerini başarılı bir şekilde başlatmaları ve sürdürülebilmelerinde anahtar kişilerdir. O nedenle başta hemşireler olmak üzere sağlık hizmeti verenler adölesanlara kontrasepsiyonu ücretsiz olarak, uygun bilgi ve danışmanlık yoluyla, sosyal ve kültürel değerleri de dikkate alarak sunulmalıdır.

Kaynaklar

Akın A, Özvarış SB (2004) Adölesanların/Gençlerin Cinsel ve Üreme Sağlığını Etkileyen Faktörler Projesi (Özet Rapor). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı ve Dünya Sağlık Örgütü, Ankara.

Alesna-Llanto E, Raymundo CM (2005) Contraceptive issues of youth and adolescents in developing countries: highlights from the philippines and other Asian countries. *Adolescent Medicine Clinics* **16**, 3, 645.

American Academy of Pediatrics (2007) Contraception and adolescents [Electronic version].

Pediatrics **120**, 1135-1148.

Ancheta R, Hynes C, Shrier LA (2005) Reproductive and health education and sexual risk among high-risk female adolescents and young adults. *J Pediatr Adolesc Gynecol* **18**, 2, 105-11.

Belzer M, Rogers AS, Camarca M, Fuchs D, Peralta L, Tucker D, Durako SC (2001) Contraceptive choices in HIV infected and HIV at-risk adolescent females [Electronic version]. *Journal of Adolescent Health* **29**, 93-100.

Biri A, Korucuoğlu Ü, Yılmaz E, Şimşek Ç, Aksakal FN, İlhan M (2007) Adölesan kızların cinsel bilgi gereksinim durumlarının belirlenmesi [Electronic version]. *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Dergisi* **4**, 2, 104-107.

Chenet L (1996) Teenage fertility in the European Union [Electronic version]. *ENTRE NOUS* **32**, 10.

Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği-CE-TAD (2006) Bilgilendirme Dosyası-7: Gençlik ve Cinsellik. Retrieved December 11, 2007, from <http://www.cestad.org.tr/duyuru.php?id=17>.

de Almeida MCC, de Aquinoa EML, Gaffikinb L,

Magnanic RJ (2003) Contraceptive use among adolescents at public schools in Brazil [Electronic version]. *Rev Saúde Pública* **37**, 5.

Devlet İstatistik Enstitüsü (2000) Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara, Yayın No: 2759, S. 248. Retrieved 12, 2007, from http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&tb_adi=Nüfus%20İstatyonlar&ust_id=11.

Grimley DM, Lee PA (1997) Condom and other contraceptive use among a random sample of female adolescent [Electronic version]. *Adolescence* **32**, 128, 771-779.

Haignere CS, Gold R, Maskovsky J, Ambrosini J, Rogers CL, Gollub E (2000) High-risk adolescents and female condoms: knowledge, attitudes, and use patterns [Electronic version]. *Journal of Adolescent Health* **26**, 6, 392-398.

İlgün MŞ, DüNDAR PE, Doğramacı YG, Dalcı A, Gürgen G (2005) Celal Bayar Üniversitesinde bir grup öğrencinin aile planlaması ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusundaki bilgi düzeyleri [Electronic version]. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* **4**, 2, 66-78.

Kibret M (2003) Reproductive health knowledge, attitude and practice among high school students in Bahir Dar, Ethiopi. [Electronic version]. *African Journal of Reproductive Health* **7**, 2, 39-45.

Langille DB, Hughes J, Murphy GT, Rigby JA (2002) Contraception among young women attending high school in rural Nova Scotia [Electronic version]. *Canadian Journal of Public Health* **93**, 6, 461-464.

Lindsay J, Smith AMA, Rosenthal DA (1999) Conflicting advice? Australian adolescents' use of condoms or the pill [Electronic version]. *Family Planning Perspectives* **31**, 4, 190-194.

MacPhail C, Pettifor AE, Pascoe S, Rees HV (2007) Contraception use and pregnancy among 15–24 year old South African women: a nationally representative cross-sectional survey [Electronic version]. *BMC Medicine* **5**, 31, 1-8.

Manlove J, Ryan S, Franzetta K (2004) Contraceptive use and consistency in u.s. teenagers most recent sexual relationships [Electronic version]. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* **36**, 6, 265-275.

Martins LBM, Costa-Paiva L, Osisc MJD, de Soysac MH, Netob AMP, Tadini V (2006)

Knowledge of contraceptive methods among adolescent students [Electronic version]. *Rev Saude Publica* **40**, 1, 1-7.

National Youth Risk Behavior Survey (2005) 1991–2005: Trends in the prevalence of sexual behaviors. Retrieved May 18, 2007, from www.cdc.gov/healthyyo

http://www.cdc.gov/healthyyo/pdf/trends/2005_YRBS_Sexual_Behaviors.pdf.

Ott MA, Adler NE, Millstein SG, Tschann JM, Ellen JM (2002) The trade-off between hormonal contraceptives and condoms among adolescents [Electronic version]. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* **34**, 1, 6–14.

Oye-Adeniran BA, Adewole F, Odeyemi KA, Ekanem EE, Umoh AV (2005) Contraceptive prevalence among young women in Nigeria [Electronic version]. *Journal of Obstetrics and Gynaecology* **25**, 2, 182-185.

Pauku M, Quan J, Darney P, Raine T (2003) Adolescents contraceptive use and pregnancy history: is there a pattern? *Obstetrics & Gynecology* **101**, 3, 534-538.

Sunmola AM, Dipeolu M, Babalola S, Otu AD (2002) Reproductive, sexual and contraceptive behaviour of adolescents in niger state [Electronic version]. *Nigeria African Journal of Reproductive Health* **6**, 3, 82-92.

Ünalın T, Koç İ, Tezcan S (2003) Aile Planlaması. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara.

Widman L, Welsh DP, McNulty JK, Little KC (2006) Sexual communication and contraceptive use in adolescent dating couples [Electronic version]. *J Adolesc Health* **39**, 6, 893-9.

World Health Organization (2004) Contraception Issues in Adolescent Health and Development. Retrieved December 25, 2007, from http://www.who.int/child-adolescent-health/New_Publications/ADH/ISBN_92_4_15914.